

نقش حدیث در پژوهش های روانشناختی

◀ عباس پسندیده

در فروردین سال ۱۳۸۰ ش، اولین همایش بین المللی نقش دین در بهداشت روان به همت دفتر مطالعات اسلامی در بهداشت روان انستیتو روان پزشکی تهران و با همکاری چند مرکز دیگر برگزار گردید.

مقالات پژوهشی ارائه شده در این همایش، بیش از هر چیز نشان داد که پژوهشگران حوزوی و دانشگاهی، با انگیزه و علاقه ای درخور تقدیر، کارهای فراوانی را سامان داده اند و توانایی زیادی برای انجام پژوهش های اسلامی در روان شناسی و بهداشت روانی دارند.

بدون شک حدیث یکی از منابع اساسی برای یافتن دیدگاه اسلام درباره شناخت روان و همچنین مسائل بهداشت روانی است. روانشناسان مسلمان با استفاده از حدیث و با الهام گرفتن از آموزه های آن گامهایی برداشته اند که همایش یاد شده یکی از ثمرات آن است. به بهانه این همایش، نکاتی چند درباره خدمات متقابل حدیث و روانشناسی یادآور می شویم.

در پایان به عنوان نمونه، برخی از پژوهشهای ارائه شده در این قلمرو را معرفی می کنیم تا قدری روشن شود که با محوریت حدیث چه تحقیقات روانشناختی گسترده ای می توان ارائه کرد.

در سال های اخیر، توجه به روان شناسی دین و روان شناسی دینی در غرب افزایش چشمگیری داشته است.

این امر ، شگفتی ناظران را برانگیخته است و دلیل آن برخورد های منفی شدید و رو به تزایدی است که دانشمندان علوم و روان شناسان ، در گذشته ای نه چندان دور ، با دین داشته اند .

البته روان شناسی ، در آغاز دوران پیدایش خود ، نظر مثبتی به دین داشته است . در این مرحله - که حدود ۳۰ سال طول کشید - روان شناسان آمریکایی و اروپایی با نگرشی مثبت ، از روش های تجربی برای مطالعه درباره دین بهره جستند . رواج روان شناسی مذهب در ربع اول قرن بیستم ، بدان حد بود که رشته الهیات را در برخی مراکز دانشگاهی دینی تحت الشعاع قرار داد ؛ اما دیری نپایید (در حدود سال ۱۹۳۰ و پس از جنگ جهانی اول) که این روند ، رو به افول گذاشت . از نیمه دوم قرن بیستم ، پژوهش در ابعاد روان شناختی مذهب ، بار دیگر ، مورد توجه بسیاری از روان شناسان غربی قرار گرفت و همین اقبال شدید ، پس از آن انکار شدیدتر ، شگفتی و حیرت ناظران را برانگیخت . پژوهش های روان شناسان در غرب ، بر چند محور استوار است :

الف . انگیزه های دینداری ،

ب . انواع جهت گیری های دینداری (درونی یا بیرونی) ،

ج . علت انتخاب یک دین خاص ،

د . انواع تجربه های دینی (عارفانه ، صوفیانه و ...) ،

ه . دینداری و شخصیت ،

و . دینداری و سلامت روان ،

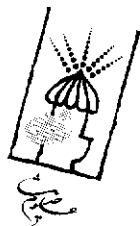
ز . دینداری و درمان ،

ح . دینداری و شادکامی ،

ط . دینداری و جرم شناسی .

روان شناسی و دین در ایران

تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی ، روان شناسان ایرانی توجهی به قلمرو مذهب نداشتند و بی اقبالی آنان ، شاید به دلیل هم عصر بودن با دوره دوم روان شناسی غربی

بوده، که با دین و مذهب به شدت سرسختیز داشته است؛ اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی رویکرد جدیدی به وجود آمد و تلاش های نوینی آغاز گشت. این تلاش ها، هرچند تاکنون فراز و نشیب فراوانی را پشت سر گذاشته است، اما به نظر می رسد رفته رفته راه خود را پیدا کرده است.

انسانهای فرهیخته بسیاری در گوشه و کنار ایران اسلامی، چه در حوزه و چه در دانشگاه وجود دارند که به طور عمده از نسل جدید حوزه و دانشگاه هستند و با انگیزه های قوی و پاک در این راه تلاش می کنند و یا آماده همکاری هستند.

تشکیل گروه های پژوهشی حوزوی و دانشگاهی، ارائه پژوهشهای روان شناختی در قلمرو حدیث، برگزاری نشستهای تخصصی و همایشهای داخلی و بین المللی و بسیاری حرکت های ناشناخته دیگر، همگی نشانه هایی از این توجه و رویکرد است.

در این رویکرد، آن چیزی که در کنار قرآن می تواند بیشترین خدمت را به روان شناسی اسلامی بنماید، «حدیث» است. گزاره های «تبیینی»، «توصیفی» و حتی «توصیه ای» حدیث، منبع ارزشمندی جهت شناسایی و کشف اصول و تکنیک های روان شناسی اسلامی خواهد بود. همچنین آموزه های حدیثی می تواند به عنوان «فرضیه» در فرآیند نظریه پردازی به کار گرفته شود، به تحقیقات تجربی روان شناسان سمت و سوی اسلامی دهد.

البته درباره پژوهشهای روان شناختی در قلمرو حدیث، نکاتی وجود دارد که باید مورد توجه قرار گیرد تا این حرکت مبارک از مسیر صحیح خود خارج نشود. اینجا به برخی از آنها اشاره می کنیم:

۱. روان شناسی در مفهوم دانشگاهی آن، علمی است تجربی که مدار نفی و اثبات خود را بر پایه مشاهده و تجربه قرار داده است.

اگر بخواهیم با این پیش فرض به سراغ حدیث برویم، قطعاً بسیاری از گزاره های حدیثی مردود شمرده می شود؛ چرا که به نظر می رسد دست کم برخی از مفاهیم دینی و آموزه های حدیثی قابل مشاهده و اندازه گیری نیستند. در چنین وضعیتی، اگر روان شناسی را «داور» قرار دهیم، بدون تردید به ابطال پاره ای از آموزه های حدیثی منجر خواهد شد. بنابراین، اگر نخواهیم در پیش فرضهای روان شناسی تصرف کنیم، باید این را

بدانیم که تنها «برخی» آموزه های دینی، موضوع روان شناسی اند و روان شناسی تجربی صلاحیت بررسی همه آنها را ندارد.

۲. در همان قلمروی که روان شناسی تجربی فعالیت می کند، باید به این نکته توجه داشت که اگر بر فرض، یافته های یک پژوهش، خلاف مسلمات و قطعیات حدیث باشد، باید در پیشفرضها و شیوه های پژوهش بازنگری کرد. روان شناسی می تواند به تبیین و تحلیل برخی معارف دینی کمک کند؛ اما نمی تواند داورِ نفی و اثبات قرار گیرد. البته پیدا شدن پرسش و سؤال منعی ندارد؛ ولی باید توجه داشت که نمی توان روان شناسی را ملاک حقیانیت دین دانست.

۳- بسیاری از پژوهشهایی که در این زمینه انجام شده است، نگاهی درمانی و ابزاری به دین داشته اند. این امر در پژوهشهای غربی از شدت بیشتری برخوردار است و در پژوهشهای داخلی کم تر به چشم می خورد؛ ولی به هر حال، باید توجه داشت که نباید در این راه، نگاه ابزاری به دین داشت و آن را تا حد یک راه درمان در کنار راههای دیگر تنزل داد. این سخن به معنای نفی تأثیرات درمانی دین نیست. دین و معارف حدیثی تأثیر شفابخشی هم دارند؛ اما این، همه کارکرد دین نیست. بسیار تفاوت است میان اینکه مثلاً در هوای گرم، وضو بگیریم تا خنک شویم و اینکه وضو بگیریم و خنک هم بشویم.

۴. در پژوهشهایی که تاکنون انجام شده است، معمولاً یا تنها به قرآن اکتفا شده است و یا برخی از ترجمه فارسی حدیث نیز مورد توجه قرار گرفته است؛ اما اگر بنا است که پژوهش معتبر و با قوتی در قلمرو دین صورت پذیرد و یافته های آن متقن و اطمینان آور باشد، گذشته از قرآن، «خانواده حدیث» و «هم خانواده حدیث» را دید و با استفاده از قواعد فقه الحدیث، به فهم درستی از احادیث دست یافت و نتایج به دست آمده را جمع بندی کرد. در غیر این صورت، نمی توان تلقی درستی از موضوع پیدا کرد و در نتیجه، پژوهش روان شناختی ما نیز بی اعتبار خواهد بود.

روان شناسی اسلامی با رویکرد شیعی به دلیل برخورداری از احادیث معصومان (ع) از غنای بیشتری برخوردار است. این ویژگی نباید در اثر بی توجهی، بدون استفاده بماند و ما را در عین برخورداری از این گنجینه ارزشمند، همتای دیگران قرار دهد. باید توجه داشت که فهم

حدیث نیز آسان و پیش پا افتاده نبوده و نیازمند کارشناسی است ، که «فقه الحدیث» متکفل آن است .

۵ . در بیشتر پژوهش های اسلامی روان شناسی ، برای سنجش میزان تأثیر دین و یا یکی از آموزه های حدیثی ، از آزمونهای روان شناسان غربی در زمینه «شخصیت» ، «سلامت روانی» ، «بیماری روانی» ، «اضطراب» ، «افسردگی» و ... استفاده می شود . این روش ، درجه اعتبار و اطمینان نتیجه پژوهش را تحت تأثیر قرار می دهد؛ چرا که پیش از هر چیز باید مشخص شود که شخصیت سالم ، سلامت روانی ، بیماری روانی ، اضطراب ، افسردگی و دیگر مفاهیم روان شناسی ، از دیدگاه اسلام (قرآن و حدیث) چه تعریف و چه نشانگانی دارد و سپس آزمون های مربوط را تهیه نموده و آن گاه ، از آنها به عنوان میزان سنجش استفاده کرد .

چه بسا حالتی در فرهنگ غربی نشانه افسردگی باشد ، ولی در اسلام چنین نباشد و یا اتخاذ روشی نشانه شادی باشد ، ولی اسلام آن را موجب فساد روح بداند و ... . بنابراین ، استفاده از این آزمونها نتیجه تحقیق را کم اعتبار می سازد ، هر چند یافته های همین پژوهشها نشان داده که دین و آموزه های حدیثی با شخصیت سالم و سلامت روان رابطه مثبت و با افسردگی ، بیماری روانی و اضطراب رابطه منفی داشته است .

به هر حال ، یافته های پژوهشهای روانشناختی در قلمرو حدیث ، می تواند روحانیت و حوزه های علمیه را در تبلیغ و تبیین بهتر معارف دینی یاری دهد و بر جذابیت آن بیفزاید . در اینجا برخی از پژوهشهای ارائه شده در «اولین همایش بین المللی نقش دین در بهداشت روان» را به اختصار گزارش کرده و امیدواریم ، پژوهشگران مسلمانی که در این راه نهاده اند ، ارتباط نزدیک تری با حدیث برقرار سازند ، و با بهره مندی از آموزه های پر محتوا و راهگشای حدیث ، مسیر درستی را برگزینند و بر غنای تحقیقات خود بیفزایند و به تبیین آموزه های حدیثی کمک کرده و زبانی بین المللی برای آنان بیابند .

◇ رابطه دینداری و روان درستی

◀ دکتر سیده خدیجه آرین

در این پژوهش، رابطه میان دینداری و روان درستی ایرانیان مقیم آمریکا مورد بررسی قرار گرفته است. مؤلفه های روان درستی را می توان رضامندی از یک سو و نبود افسردگی از سوی دیگر، به شمار آورد. بدین منظور، آزمون سنجش دینداری فرد مسلمان، تهیه و میان بیش از ۶۵۰ نفر از مسلمانان ایرانی مقیم آمریکا - که بیش از یک صد هزار نفرند - اجرا شده است.

بر اساس نتایج به دست آمده، میان دینداری با روان درستی و رضامندی رابطه مثبت، و بین دینداری و افسردگی رابطه منفی وجود دارد. پژوهشگر در توضیح رابطه مثبت میان دینداری و روان درستی به عواملی چون نظام مندی دین اسلام، قدرت آن در تفسیر وقایع زندگی، داشتن پاسخ منطقی برای سؤالات وجودی همچون: از کجا آمده ام؟ به کجا می روم؟ و ... دعا و نیایش، و شرکت افراد دیندار در فعالیت های اجتماعی اشاره می کند.

از یافته های جانبی این پژوهش، آنکه اولاً افرادی که از خانواده های متدین هستند، دین دارترند و ثانیاً حضرت علی (ع) شخصیت محبوب ایرانیان مقیم کاناداست.

◇ بررسی نقش تاریخچه و تجارب مذهبی - معنوی

در پیشگیری از آسیب های رفتاری - اجتماعی دختران

◀ امرالله ابراهیم، راحله سموعی، دکتر سرور آرمان، فرزانه میرزایی

هدف این پژوهش، بررسی رابطه تجارب مذهبی - معنوی با آسیب های رفتاری - اجتماعی است. آسیب شناسی رفتاری - اجتماعی جوانان، بویژه دختران، توجه بسیاری از متخصصان علوم رفتاری را به خود جلب کرده است. در فرضیه این پژوهش آمده است که

شیوه زندگی معنوی نقش مؤثری در مصون سازی و پیشگیری از انحرافات رفتاری دارد. به همین منظور، پرسشنامه تاریخچه و تجارب مذهبی Kehoa (۱۹۹۹م) به وسیله پژوهشگران و همکاران حوزوی آنها بررسی روان سنجی شده است. برای اجرای این پژوهش دو گروه ۱۵۰ نفری (مجموعاً ۳۰۰ نفر) از پانزده دبیرستان نواحی پنج گانه اصفهان انتخاب می شوند: گروه اول، دختران دارای سوء اخلاق و گروه دوم، دخترانی که هیچ گونه سابقه رفتار سوء نداشته اند. سپس آزمون یاد شده در میان دو گروه مورد اشاره انجام می شود. تحلیل داده های این پژوهش نشان می دهد که دختران جوان فاقد شاخص های آسیب شناسی رفتاری به گونه معناداری از تجارب معنوی و عملکرد دینی بیشتری در دوران های کودکی، نوجوانی و جوانی برخوردار بوده اند. پژوهشگران تاکید می کنند که بر اساس نتایج به دست آمده، عقاید و عملکرد دینی - معنوی در خانواده یکی از عوامل اساسی در پیشگیری از انحرافات روانی - اجتماعی است. از سوی دیگر، سست شدن پایه های معنوی خانواده و ضعف عقیده و رفتار دینی در مراحل رشد، با شیوع رفتار بزه کارانه ارتباط دارد.

◇ بررسی رابطه صلۀ رحم با اختلالات افسردگی

◁ امرالله ابراهیمی، دکتر قربانعلی اسداللهی، دکتر سید غفور موسوی

افسردگی را شایع ترین اختلال روان پزشکی است که عوامل متعددی در بروز آن نقش دارند. فرضیه این پژوهش آن است که صلۀ رحم و کیفیت مطلوب روابط خویشاوندی عامل پیشگیری از افسردگی است.

بدین منظور، پنجاه نفر از بیماران دارای نشانه های افسردگی و پنجاه نفر از افراد فاقد آن نشانه ها انتخاب و آزمون های لازم در میان آنان اجرا شده و روابط خویشاوندی این دو گروه در پنج سال اخیر زندگی آنها مورد بررسی قرار گرفته است. تحلیل داده ها نشان داد که گروه دوم، بیشتر به صلۀ رحم با والدین و سایر خویشاوندان

مبادرت کرده و گروه اول، نمرات بیشتری در رابطه با قطع رحم کسب کرده اند. این پژوهشگران تاکید می کنند که این یافته ها نشان می دهد روابط حمایتی بین فAMILI احتمالاً به عنوان یک ضربه گیر استرس از آسیب پذیری فرد جلوگیری می کند؛ همان طور که احادیث متعددی صله رحم را باعث ایجاد احساس حمایت عاطفی و مادی، باز خورد اطلاعات، افزایش عزت نفس، احساس کفایت و ارزشمندی دانسته و ارزیابی مثبت از خود، دیگران و آینده را از نتایج آن برمی شمارد.

◇ بررسی رابطه میزان افسردگی سالمندان مقیم

خانه سالمندان با نگرش و عملکردهای دینی آنها (۱۳۷۶ ش)

◁ امرالله ابراهیمی - حمید نصیری

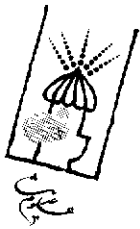
این پژوهش به بررسی رابطه نگرش و عملکرد دینی سالمندان مقیم خانه سالمندان با میزان افسردگی آنها پرداخته است. فرضیه این پژوهش، آن است که اعتقادات و عملکردهای مذهبی در دوره سالمندی نقش مهمی در پر کردن فضای خالی زندگی، معنادگی به حیات و غلبه بر احساس پوچی و تنهایی دارد.

به همین منظور، هفتاد زن و مرد سالمند، به طور تصادفی از دو آسایشگاه اصفهان انتخاب شده و آزمون های افسردگی و سنجش نگرش و عملکرد دینی سالمندان در میان آنان اجرا شده است.

تحلیل داده ها نشان می دهد که میان نگرش و عملکرد دینی سالمندان با میزان افسردگی آنها رابطه مثبت وجود دارد.

مجریان این پژوهش تاکید می کنند که با وجود شرایط حاکم بر خانه سالمندان و فقدان روابط عاطفی - اجتماعی و نیز از دست دادن نقشهای فعال اجتماعی و افت قوای جسمانی و کاهش کارکردهای شناختی، اعتقادات و عملکردهای دینی عامل مهمی در سازگاری با پیامدهای سالخوردهگی و تأمین بهداشت روانی سالمندان

است. مذهب در سطوح شناختی و رفتاری، منبع با اهمیتی در هدف مند دانستن هستی و احساس حمایت و غلبه بر یاس و افسردگی است.

◇ تعیین عوامل برانگیزاننده و بازدارنده

گسترش فرهنگ حجاب در دانشگاه

◁ دکتر علی اکبر اسدی پویا، دکتر محمدرضا پنجه شاهین،

دکتر نیلوفر معتمد، سیده الهام گلشنی، فاطمه صدیق

هدف این پژوهش، یافتن علل گرایش یا گریز از حجاب است تا بتوان در سایه آن با جایگزین کردن عوامل مؤثر و ایجاد رفتارهای مناسب، با علل گریز از حجاب و عدم تمایل به آن در دانشجویان مقابله کرد.

بدین منظور، پرسشنامه ای تهیه و بین ۲۲۷ دانشجوی دختر دانشگاه علوم پزشکی شیراز توزیع شده است. بر اساس نتایج به دست آمده، از این تعداد، ۵ درصد بی حجاب و ۹۵ درصد با حجاب بوده اند. از کل افراد، ۳۱ درصد تمایل خود را به استفاده از چادر، ۵۴ درصد به مقنعه و ۱۵ درصد به روسری اعلام کرده اند. ۹۳/۴ درصد دانشجویان، قبلاً با حجاب بوده و در ۹۷ درصد از موارد، افراد خانواده آنها هم با حجاب بوده اند.

برابر اظهار نظر دانشجویان، برای ۵۵ درصد از آنها هیچ گاه فلسفه حجاب به طور منطقی بیان نشده است و ۲۲ درصد از آنها علت با حجاب بودن را نمی دانند. همچنین ۹۰ درصد از این دانشجویان با شیوه برخوردی که در جامعه با بدحجابی می شود، موافق نیستند.

در این پژوهش، عوامل مؤثر در گسترش فرهنگ حجاب، به ترتیب اهمیت عبارت اند از: تأکید بر جنبه های مثبت حجاب، بیان فلسفه و فواید حجاب، معرفی الگوی مناسب، اتخاذ روش دوستانه و مؤدبانه در برخورد با بی حجابی، آموزش

رفتار درست زن و مرد با یکدیگر و آموزش احکام حجاب . نیز از تدوین قوانین و اعلان همگانی آنها و اجبار و اعمال زور در برخورد با بی حجابی به عنوان کم اهمیت ترین عوامل یاد شده است .

◇ بررسی رابطه میان عوامل تنش زا، میزان توکل به خدا

و نشانگان استرس در بین دانش آموزان دبیرستانی

◁ دکتر سینا اوحدی، دکتر جعفر بوالهری، عیسی کریمی کسیمی

هدف اصلی این پژوهش ، آن است که رابطه میان عوامل تنش زا، میزان توکل به خدا و نشانگان استرس در میان دانش آموزان را بنمایاند . در این پژوهش از پرسشنامه های توکل ، عوامل تنش زا و نشانگان استرس استفاده شده است . نتایج این آزمون نشان می دهد که اولاً، میان عوامل تنش زا و نشانگان استرس ، ارتباط زیاد و قابل ملاحظه ای در سطح بالای ۹۹ درصد وجود دارد .

ثانیاً، میزان توکل دانش آموزان در سطح بالایی قرار دارد و ثالثاً، میان توکل و استرس رابطه معناداری دیده نشده است .

◇ بررسی رابطه اقدام به خودکشی با

پای بندی به نماز در مرکز پزشکی لقمان

◁ دکتر سید عبدالمجید بحرینیان، دکتر رضا ایلخانی

خودکشی یکی از فوریت های روان پزشکی است که در جامعه امروز به عنوان یک معضل روانی - اجتماعی شناخته شده است . در این مطالعه ، رابطه میان اقدام به خودکشی و پای بندی به نماز در گروهی از افراد مورد بررسی قرار گرفته است .

یکصد نفر از افرادی که با استفاده از سموم مختلف اقدام به خودکشی کرده و به بیمارستان منتقل شده بودند، مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. یافته‌ها نشان داد که ۹۴ درصد افراد اقدام کننده به خودکشی، اصلاً نماز نمی‌خواندند، یا به ندرت و یا گاه نماز یومیه می‌خواندند و تنها ۶ درصد از این افراد مرتباً نماز می‌خواندند.

همچنین در ۱۹ درصد از آنها تنها یکی از والدی پای بند به نماز بوده‌اند. نتایج نشان داده که اقدام به خودکشی، رابطه عکس شدیدی با پای بندی به نماز دارد و سهل انگاری در اقامه نماز می‌تواند از راههای مختلف، زمینه ساز ایجاد عوامل وابسته به خودکشی گردد.

◇ مقایسه میزان اعتقاد به معاد در بین

بیماران مبتلا به اختلال افسرده خویی

◀ دکتر مژگان پورحسینی

این پژوهش به بررسی میزان اعتقاد به معاد در بیماران مبتلا به افسرده خویی و مقایسه آن با گروه سالم پرداخته است. بدین منظور، پرسشنامه سنجش میزان اعتقاد به معاد تهیه شده و به اجرا گذاشته شده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که ۹۸/۷ درصد بیماران افسرده خو اعتقاد بسیار ضعیف یا ضعیف به معاد داشته‌اند؛ ولی در گروه سالم، درصد افرادی که اعتقاد بسیار ضعیف یا ضعیف داشته‌اند، صفر بوده است.

همچنین در گروه بیمار، درصد افرادی که اعتقاد بسیار خوب به معاد داشته‌اند، صفر بوده است؛ در حالی که ۸۶/۵ درصد افراد گروه سالم اعتقاد بسیار خوب به معاد داشته‌اند.

پژوهشگر، در پایان، چنین نتیجه می‌گیرد که میان اختلال در اعتقاد به معاد و بیماری افسرده خویی رابطه دو طرفه وجود دارد و اصلاح اعتقاد به جهان آخرت در پیشگیری و درمان افسرده خویی مؤثر است.

◇ بررسی مقایسه‌ای به کارگیری مقابله‌های

مذهبی در افراد معتاد با افراد غیر معتاد

◁ هاجر پهلوانی، بهروز دولتشاهی

گرایش به مصرف مواد مخدر، یک روش مقابله‌ای ناکارآمد در مواجهه با فشارهای روانی محسوب می‌شود. این پژوهش بر آن است تا با بررسی‌ای مقایسه‌ای، به شیوه‌های مقابله مذهبی در افراد معتاد با افراد غیر معتاد پردازد. به همین جهت، نمونه‌ای متشکل از صد نفر - که شامل ۵۰ فرد معتاد و ۵۰ فرد غیر معتاد بودند - انتخاب شده، سپس از لحاظ متغیر مذهبی مورد مقایسه قرار گرفته‌اند.

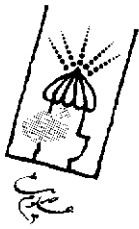
◇ بررسی رابطه سلامت روان با پای بندی

به تقیدات دینی (نماز) در دانشجویان پزشکی

◁ محمدمبین جلیلود

این تحقیق که به بررسی رابطه نماز با سلامت روان در میان دانشجویان می‌پردازد، در میان ۹۴۸ دانشجوی پزشکی (۴۴۷ پسر و ۴۸۲ دختر) اجرا شده است. به منظور سنجش ملاکهای سلامت روان (علایم جسمانی، اضطراب و اختلال خواب، اختلال در کنش اجتماعی و افسردگی اساسی) از پرسش‌نامه سلامت گلبرگ و هیلر استفاده شده است و برای سنجش میزان پای بندی عملی به تقیدات مذهبی (نماز) از یک پرسشنامه ۲۸ سؤالی استفاده گردیده است.

یافته‌های این پژوهش، نشان داد که ضریب همبستگی بین عوامل سلامت روان و نماز عبارت است از: همبستگی علایم جسمانی با نماز، فقط ۱۷ درصد، اضطراب و اختلال در خواب با نماز، فقط ۱۶ درصد، اختلال در کنش اجتماعی با نماز، تنها ۱۱ درصد و افسردگی اساسی با نماز ۲۳ درصد.

همان گونه که مشهود است، در تمام این موارد، تفاوت قابل توجهی میان معیارهای عدم سلامت روان با نماز وجود دارد. ضریب اطمینان این تفاوت ۹۹ درصد است.

◇ بررسی رابطه میزان پای بندی به اعمال عبادی و سبک هویت

◀ بهرام جوکار، مسعود حسین چاری

این پژوهش با هدف بررسی ارتباط میان پایبندی به برخی اعمال عبادی با وضعیت هویتی افراد، سعی بر آن دارد که نقش دین در رشد روانی افراد را مورد تحقیق قرار دهد. به منظور دستیابی به هدف فوق، برای اعمال عبادی، چهار وجه در نظر گرفته شده که عبارتند از: عبادت برای درخواست، عبادت به منظور توبه، عبادت برای شکرگزاری و عبادت برای پرستش و عشق ورزی نسبت به خداوند. همچنین سبک هویت در قالبهای سه گانه: آگاهانه، هنجاری و بی سامان - پرهیزی مورد بررسی قرار گرفته است.

در این پژوهش - که در نمونه ای مشتمل بر ۳۰۰ دانشجوی دختر و پسر اجرا شده است - برای سنجش میزان پای بندی به اعمال عبادی پرسشنامه ای با محوریت چهار وجه یاد شده تهیه شده است و برای سنجش رشد هویتی نیز از پرسشنامه سبک هویت استفاده شده، که سه سبک یاده شده را اندازه گیری می کند. یافته های پژوهش نشان داد که به طور کلی، میزان پای بندی افراد به اعمال عبادی با سبک هویتی آنان ارتباط دارد. همچنین، وجه اعمال عبادی انجام شده با نوع سبک هویتی افراد نیز ارتباط دارد.

◇ بررسی تأثیر ارزش های مذهبی در طول مدت

درمان بیماران مبتلا به افسردگی اساسی

◀ فرشید خسروپور، غلامرضا ساردویی

هدف از این پژوهش، بررسی تأثیر ارزشهای مذهبی در طول مدت بیماران مبتلا به افسردگی اساسی است. به همین منظور پنجاه بیماری که دارای اختلال افسردگی

اساسی بودند، در مدت شش ماه مورد بررسی قرار گرفتند. یافته ها نشان داد که طول مدت درمان در بیمارانی که دارای ارزش های مذهبی قوی بودند، پایین تر از بیمارانی است که دارای ارزش های مذهبی ضعیف هستند.

◇ تاثیر نماز بر سلامت جسمی - روانی نسل جوان

◀ مهتاب روحی عزیزی، مریم روحی عزیزی

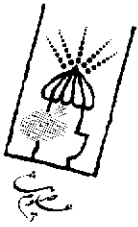
هدف این پژوهش، بررسی تأثیرات شگرف نماز بر روی نسل جوان است. به همین جهت، پرسشنامه ای حاوی سؤالات گوناگون درباره نماز، در اختیار ۴۵ دانشجوی دختر و پسر، با میانگین سنی ۲۰ سال قرار گرفت است. یافته های این پژوهش، نشان داد که تقریباً ۱۰۰ درصد نمازگزاران، معتقدند پس از به پا داشتن فریضه الهی به حالت سکون و آرامش روحی می رسند، سختی ها و شداید زندگی را راحت تر تحمل کرده، و نیروی مبارزه با مشکلات و امید و ایمان در آنها تقویت می گردد و در راه کسب فضایل و دوری از رذایل گام برمی دارند، و به طور کلی به دستورات خداوند متعال - که در جهت بهتر زندگی کردن انسان ارائه شده - گردن می نهند و در نهایت، منجر به سلامت روانی و جسمی انسان شده، سلامت اجتماعی او تأمین می گردد.

◇ رابطه توکل به خدا، با اضطراب و صبر و امیدواری در شرایط ناگوار

◀ دکتر باقر غباری بناب، دکتر محمد خدایاری،

دکتر محسن شکوهی یکتا، حجة الاسلام دکتر علی نقی فقیهی

هدف این پژوهش، بررسی رابطه بین توکل به خدا و اضطراب در دانشجویان دانشگاه تهران است. بررسی ارتباط میان توکل و امیدواری، و توکل و صبر و تحمل، از دیگر اهداف این پژوهش است. بدین منظور، ۵۱۳ نفر از دانشجویان انتخاب و

پرسش نامه های «راهیابی در حوادث و رخداد‌های زندگی» و «اضطراب خصیصه ای» اجرا شده است. تحلیل داده ها نشان داده که اضطراب دانشجویانی که میزان توکل آنها در سطح بالاست، از گروه دیگری که توکل آنها در سطح پایین قرار دارد، کم تر است. همچنین تحلیل داده ها نشان می دهد که همبستگی مثبت و معناداری بین توکل و امیدواری و نیز توکل و صبر وجود دارد.

◇ بررسی تأثیر روزه داری بر وضعیت سلامت روانی

◀ دکتر محمد قهرمانی، علی دلشاد نوقابی، جهانشیر توکلی زاده

این پژوهش به منظور بررسی تأثیر روزه داری بر وضعیت سلامت روانی مسلمانان صورت گرفته است. پرسشنامه سلامت عمومی در دو مرحله قبل و بعد از ماه مبارک رمضان به وسیله نمونه های مورد پژوهش تکمیل گردیده است. یافته های این پژوهش نشان می دهد که تفاوت معناداری بین وضعیت سلامت روانی افراد در قبل و بعد از روزه داری وجود داشته و وضعیت سلامت روانی افراد بهتر شده است. همچنین، روزه داری باعث کاهش علائم اضطراب و افسردگی و بهبود روابط اجتماعی افراد شده است.

◇ رابطه حضور در اجتماعات مذهبی با بیماری های حاد قلبی

◀ دکتر سید غفور موسوی، دکتر مختار یخ‌کش،

دکتر حسن انصاری، امرالله ابراهیمی

فشارهای روانی در ایجاد بیماری های حاد قلبی نقش مهمی ایفا می کند و هر جامعه ای راهبردهای خاصی را برای کاهش آنها به کار می گیرد. به نظر می رسد در جامعه ما شرکت در اجتماعات مذهبی برای کاهش آثار فشارهای روانی مؤثر است. به همین جهت، پژوهش حاضر انجام گرفته است. بدین منظور یکصد بیمار قلبی و یکصد فرد سالم مورد مطالعه قرار گرفته است. ۳۲ درصد از بیماران قلبی در شش ماه

قبل از ابتلا به بیماری در مراسم و اجتماعات مذهبی شرکت نکرده بودند؛ حال آنکه این رقم در گروه سالم، کم تر از ۳ درصد بوده است.

این نتیجه می تواند مؤید رابطه مثبت میان عدم حضور در اجتماعات مذهبی و ابتلا به بیماری های حاد قلبی باشد.

◇ رابطه نحوه پیاداری نماز با اختلال افسردگی اساسی

◁ دکتر سید غفور موسوی، دکتر حسین شیخ سجادیه،
دکتر حجت الله رحیمی، دکتر محمد فرهمند، امرالله ابراهیمی، محمد یعقوبی

«افسردگی اساسی» یکی از اختلالات روانی شایع است، که باعث ایجاد نابسامانی های زیادی در رفتار فرد می شود. به نظر این پژوهشگران، نماز رابطه منفی با افسردگی اساسی دارد. به همین منظور، پژوهش فوق صورت گرفته است.

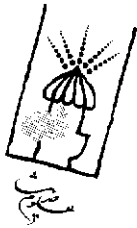
این پژوهش بر روی دو گروه صد نفری از بیماران مبتلا به افسردگی اساسی و افراد سالم انجام شده و نحوه به پیاداری نماز در شش ماه قبل از ابتلا بررسی شده است. یافته های پژوهشی حاکی از رابطه معنادار منفی میان نحوه به پیاداری نماز و اختلال افسردگی اساسی بوده است.

◇ تحقیقی درباره ارزش مذهبی در گروهی از بیماران روانی

◁ دکتر سید محمود میرزمانی، دکتر محمدرضا محمدی

هدف این تحقیق، بررسی میزان ارزش مذهبی در گروهی از بیماران روانی در مقایسه با افراد غیر بیمار است. به همین منظور، ۶۲ بیمار مبتلا به اختلالات روانی و ۵۰ نفر غیر بیمار، انتخاب و مورد آزمون قرار گرفته اند. بررسی یافته های این تحقیق حاکی از آن است که: اولاً، ارزش مذهبی میان بیماران اعصاب و روان کم تر از افراد غیر بیمار بوده و این تفاوت، معنادار بوده است. ثانیاً، ضریب همبستگی اضطراب و افسردگی با میزان ارزش مذهبی، منفی و معنادار بوده است.

◊ شواهد پژوهشی دربارهٔ رابطه میان وابستگی مذهبی و افسردگی

◀ دکتر احمدعلی نوربالا

اختلال افسردگی از اختلالات شایع قرن بیستم و از معضلات نگران کنندهٔ قرن بیست و یکم است. در مورد سبب شناسی این اختلال، دیدگاه های، زیستی، روانی و اجتماعی مقبولیت فراگیر دارد، و در مقوله روانی-اجتماعی، عامل باورهای مذهبی و التزام عملی به رفتارها و اخلاق دینی به عنوان یکی از عوامل مهم تأثیرگذار در مان افسردگی مورد بحث محافل مختلف علمی است. در تحقیقات انجام شده بر روی دانش آموزان دبیرستانی در شهرهای تهران، کرج، یزد و اردکان مشخص گردید که دانش آموزان مذهبی تر (چه دختر و چه پسر) ابتلا به افسردگی کم تری داشته اند. به عقیدهٔ پژوهشگر، از مجموع پژوهشها و بحثهای جانبی می توان چنین نتیجه گرفت که باور مذهبی و داشتن رفتارهای متعادل اجتماعی-مذهبی، بخصوص پای بندی به قضاوتهای اخلاق دینی نقش اساسی در کاهش شیوع و سیر و پیش آگهی بهتر از افسردگی ایفا می کند.

◊ اعتقادات دینی و نقش کاهش اضطراب

◀ دکتر عبدالوهاب وهاب زاده، دکتر فراز والایی،
دکتر نیما دهقانی، دکتر ملیحه خراسانی

این پژوهش به منظور بررسی چگونگی رابطهٔ میان میزان اعتقادات دینی و میزان اضطراب دانش آموزان دبیرستانیهای تهران صورت پذیرفته است. بدین منظور، پرسشنامهٔ معبد (برای اندازه گیری میزان اعتقادات مذهبی) و پرسشنامهٔ اضطراب به وسیله ۲۰۰ تن از دانش آموزان دبیرستانیهای تهران تکمیل شده است. یافته ها حاکی از آن است که میان میزان اعتقادات مذهبی و میزان اضطراب، رابطه عکس برقرار است؛ یعنی در گروهی که میانگین نمرهٔ اضطراب، بالا بود، میانگین نمرهٔ اعتقادات مذهبی، بسیار پایین بوده و در گروهی که

میانگین نمره اعتقادات مذهبی بالا بود، میانگین نمره اضطراب پایین بوده است.

◇ مقایسه فراوانی اقدام به خودکشی در ماههای

محرم، صفر و رمضان با بقیه ماهها

◁ محمد یعقوبی نصرآبادی، دکتر قربانعلی اسد الهی،

حجت الاسلام محمد معتمدی

هدف این پژوهش، بررسی رابطه میان شرایط مذهبی در ماههای یاد شده، با میزان خودکشی است. به همین منظور، پرونده کسانی که بین سال های ۱۴۰۴ تا ۱۴۱۴ قمری در شهر اصفهان اقدام به خودکشی کرده اند، مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج به دست آمده، نشان داد که اقدام به خودکشی در ماه های یاد شده، در مردان نسبت به بقیه ماه های قمری تا حدود زیادی کاهش معناداری دارد؛ ولی این کاهش در زنان وجود ندارد. نکته جالب اینکه در ماه ربیع الاول - که تولد پیامبر اسلام (ص) در آن واقع است - نیز آمار اقدام به خودکشی کاهش می یابد.

◇ بررسی نقش نماز در میزان شیوع اضطراب در دختران دانش آموز دبیرستان قم

◁ دکتر شکوفه رادفر، دکتر زهرا عروجی

در این تحقیق، ۴۰۰ دختر دانش آموز از نواحی ۳ گانه آموزش و پرورش قم، پرسشنامه اضطراب و فرم تهیه شده برای ارزیابی میزان پای بندی به نماز را تکمیل نمودند. نتایج به دست آمده، حاکی از وجود رابطه منفی و معنادار میان نماز و اضطراب است. یعنی افرادی که در اقامه نماز نمره بالاتری دارند، از اضطراب کم تری برخوردارند. همچنین از آنجا که ۸۵ درصد دانش آموزان مورد مطالعه، نقش پدر و مادر و تربیت مذهبی خانواده را در نگرش مثبت و عمل به نماز، مورد تاکید قرار داده اند، اهمیت کانون خانواده، نمود پیدا می کند.